social non-adaptability, stratification of society. The modern “globalized progress”, that focused on alleged human values destroys the normative base by legal, quasi-legal and criminal actions. Such transformation of society is the source for the transformation of organized crime.

It is actually nowadays to develop the fundamentally new attitude to the study of transnational crime, – sociocultural attitude, which can be based on such a postulate – the factors of the development of transnational criminal organizations associated with the emergence of appropriate opportunities at the global level.

During exploring the transnational organized crime as a phenomenon that paradoxically is created by socio-cultural development of human civilization, firstly, it is necessary to understand that this phenomenon is a completely separate segment of crime, which has its own and system characteristics.

Secondly, the scientific definition of the features of transnational organized crime should be based on an analysis of its systemic interactions, which will enable to solve the problem of developing and implementing a national and consolidated concept of combating transnational organized crime at the international level.

Key words: globalization, transnational organized crime, system connections, criminal transformation, value vacuum.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.68

УДК 343.14

Є.Д. СКУЛИШ, С.А. КУЗЬМІН, О.С. ГОРАЙ

*Євген Деонізієвич Скулиш, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, керівник Наукового центру правового забезпечення інформаційної і національної безпеки Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України**

ORCID: 0000-0001-9646-8473

*Сергій Аркадійович Кузьмін, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри Державного університету «Житомирська політехніка»***

ORCID: 0000-0002-0416-1093

*Олег Станіславович Горай, кандидат економічних наук, доцент Державного університету «Житомирська політехніка»****

ORCID: 0000-0002-2181-7306

ДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ УМОВ ДОПИТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В ЯКОСТІ СВІДКА ОСОБИ, ЯКА МАЄ ПСИХІЧНІ ВАДИ

Постановка проблеми. Показання, відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), належать до одного із чотирьох процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні. На практиці показання свідків, безумовно, є найбільш поширеним видом джерел доказів. Причина цього, вочевидь, обумовлена мінімальним переліком процесуальних обмежень, що висувається до осіб, які можуть бути допитані в якості свідків у кримінальних провадженнях. Безумовною потенційною перевагою доказового значення показань свідка є відсутність у нього заінтересованості в результатах провадження. За певних обставин у категорії свідків можуть опинитись і особи, які вже брали або беруть участь у справі в інших процесуальних статусах. Зокрема, це стосується потерпілих, підозрюваних, слідчих, прокурорів, експертів та інших.

Показово, що для окремих осіб процесуальне законодавство встановлює свідочий імунітет обов'язкового або факультативного характеру. У першому випадку законодавець передбачає пряму заборону допиту певних осіб у якості свідків. У другому – при факультативному імунітеті, особа має право відмовитися давати показання, але за власним бажанням вона може їх надати¹. Вказані положення законодавства мають на меті забезпечити достовірність наданих свідком показань через недопущення правового конфлікту та конфлікту інтересів.

© Є.Д. Скулиш, С.А. Кузьмін, О.С. Горай, 2020

* *Yevhenii Skulysh, Dr. hab. in Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Scientific Center for Legal Support of Information and National Security of the Research Institute of Informatics and Law of the NALS of Ukraine*

** *Sergiy Kuzmin, Ph.D. in Law, Senior Researcher Fellow, Head of the Department of Zhytomyr Polytechnic State University*

*** *Oleh Horai, Ph.D. in Economics, Associate Professor of Zhytomyr Polytechnic State University*

Крім того, в контексті оцінки показань свідка М.М. Міхеєнко повністю справедливо зауважував про необхідність врахування обставин, що дають підстави думати про помилкове уявлення або добросовісну помилку свідка щодо фактів, про які він дає показання². Саме це стосується допиту в якості свідків у кримінальному провадженні осіб, які мають психічні вади, оскільки тут вже потенційно є значна ймовірність отримання показань, що містять хибну інформацію про обставини справи.

Водночас чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить чіткого механізму, що став би підставою для оцінки результатів допиту в якості свідка особи, яка має психічні вади. Це створює передумови для слідчих і судових помилок, порушення прав, свобод громадян, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що вочевидь є неприпустимим. Саме це викликає необхідність проведення поглибленого наукового дослідження за вказаною проблематикою та зумовлює відповідність представленій науковій праці **критерію актуальності**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання інституту свідочього імунітету у кримінальному процесі безпосередньо досліджували такі вчені, як Р.П. Бараннік, М.Ю. Веселов, С.Г. Волкотруб, Г.В. Денисенко, В.О. Доманська, В.В. Заборовський, Т.С. Заремба, Н.М. Когут, В.В. Король, О.В. Крикунов, М.М. Міхеєнко, В.В. Навроцька, В.Е. Олещицька, О.Е. Омельченко, О.Є. Остапенко, М.М. Погорельський, Н.З. Рогатинська, С.Л. Савицька, С.М. Стахівський, О.В. Супрунова, П.Ю. Тимошенко, В.П. Шибіко, Л.Д. Удалова, О.М. Ярмач та інші.

При цьому ми маємо констатувати, що ступінь наукової розробки спеціальних процесуальних умов допиту в кримінальному провадженні особи, яка має психічні вади, в якості свідка, особливо в контексті сучасного кримінального процесуального законодавства, яким це питання, що викликає гострі суперечки, досі неврегульоване, є недостатнім.

Постановка наукового завдання. Представлена праця безпосередньо присвячена дослідженню дискусійних питань правового врегулювання умов допиту як свідка в кримінальному провадженні особи, яка має психічні вади, та обґрунтуванню базових засад для розробки відповідної проєкконорми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чинний КПК України у частинах 2 та 4 ст. 65 встановлює перелік осіб, які не можуть бути допитані як свідки. Якщо керуватись загальними вимогами юридичної техніки правотворчості, то можливо дійти висновку про те, що наданий перелік осіб, які підпадають під дію свідочього імунітету, є вичерпним. Тобто такі підстави є виключними для прийняття рішення про відмову від допиту особи, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження.

Варто звернути увагу, що вже безпосередньо після набуття чинності КПК України вченими було порушено логічне питання про те, чи можуть бути допитані як свідки особи, визнані у цивільному порядку недієздатними, а також особи, які перебувають на обліку чи лікуванні у психіатричному лікувальному закладі та не здатні через свої психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати з цього приводу показання³.

Показовим тут є історичний досвід, від використання якого відмовився вітчизняний законодавець, приймаючи у 2012 р. «нашвидкуруч зроблений» КПК України.

Зокрема, за часів чинності Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. (далі – КПК Української РСР) таке питання взагалі не могло виникнути. Причиною цього була наявність у Кодексі норми, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 69⁴. Вона встановлювала, що не можуть бути допитані як свідки особи, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них.

Конкретне положення містилось у нормі п. 2 ст. 62 Кримінально-процесуального кодексу УРСР 1927 р., що також передбачала заборону допиту в якості як свідків осіб, які через свої психічні дефекти нездатні об'єктивно сприймати явища, що мають значення для справи, і правильно про них свідчити⁵.

До речі, навіть у процесуальному законодавстві XIX ст., зокрема, у п. 1 ст. 93 та п. 1 ст. 704 Статуту кримінального судочинства Російської імперії 1864 р., зазначалось, що не допускаються до свідчення безумні та божевільні⁶.

Свого часу у спеціальній юридичній літературі про особливості застосування положення п. 3 ч. 1 ст. 69 КПК Української РСР зазначалось: «Якщо при допиті особи як свідка буде встановлено її психічне захворювання, необхідно призначати судово-психіатричну експертизу на предмет з'ясування, чи могла ця особа правильно сприймати факти, які мають доказове значення у справі і з приводу яких вона давала показання. При цьому достовірність показань такого свідка має оцінюватися з урахуванням як висновку експертизи про здатність його правильно сприймати факти, так і інших доказів, якими підтверджуються або спростовуються ці факти». «Судово-медична експертиза призначається тільки у випадках, коли фізичні вади особи дають підстави для сумнівів у її здатності сприймати певні факти»⁷; «І якщо експертизою буде встановлено, що особа нездатна правильно сприймати обставини, які мають значення для справи, то вона не підлягає допиту як свідок»⁸; «правила п. 3 ч. 1 ст. 69 КПК щодо призначення такої експертизи свідку, виходячи зі змісту ст. 167 зазначеного Кодексу, на потерпілого не поширюються»⁹.

У випадку, коли на стадіях досудового розслідування (дізнання чи досудового слідства) відповідна судово-психіатрична експертиза не проводилась, це ставало підставою для прийняття судом рішення про повернення кримінальної справи на додаткове розслідування.

Така практика, у період до 20 листопада 2012 р., повністю відповідала роз'ясненням п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах»¹⁰. Зокрема, у п. 14 цієї постанови зазначено, що судово-психіатрична експертиза обов'язково призначається щодо особи, яка у зв'язку зі своїми психічними вадами нездатна правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати показання про них.

Такий підхід був настільки логічним, що пропозиції про його застосування вченими висловлювались і після набрання чинності КПК України (2012 р.). Зокрема, О.В. Крикунов та М.О. Шумик вказують, що незважаючи на те, що КПК Української РСР (1960 р.) втратив чинність, «...така рекомендація залишається актуальною і дещо доповнює прогалину нового КПК. Вважаємо, що за наявності сумнівів у здатності свідка сприймати події, адекватно на них реагувати та правильно відтворювати їх у своїх показаннях слідчий, слідчий суддя, суд повинен призначити судово-психіатричну експертизу, результати якої впливатимуть на можливість допиту такої особи або використання вже отриманих від неї показань...»¹¹.

На наше переконання, з такою думкою не можна погодитися. Пленум Верховного Суду України прийняв 30 травня 1997 р. постанову № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» з метою усунення недоліків і роз'яснення питань, що виникають у судовій практиці при призначенні та проведенні експертиз відповідно до КПК Української РСР (1960 р.). Саме на норму ст. 69 цього Кодексу є посилання у п. 14 зазначеної постанови про обов'язкове призначення судово-психіатричної експертизи щодо особи, яка у зв'язку зі своїми психічними вадами нездатна правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати показання про них. Таким чином, наведене роз'яснення вже не є актуальним і не може усувати вказану прогалину чинного національного кримінального процесуального законодавства.

Зауважимо, що окремі науковці зазначають, чому саме у ч. 2 ст. 65 КПК України серед переліку осіб, які не можуть бути допитані як свідки у кримінальному провадженні, немає осіб, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них.

Зокрема, І.Ю. Кайло підкреслює, що на перший погляд така ситуація є нормативною прогалиною. Водночас системний підхід до сприйняття положень чинного КПК «дає можливість висловити припущення, що законодавець свідомо не встановив заборону на прийняття показань осіб із фізичними й психічними вадами з метою надання суду права визначитися з питанням доцільності прийняття чи відхилення показань таких суб'єктів залежно від здатності тих чи інших вад вплинути на процеси сприйняття й відтворення інформації. За такої умови варто констатувати, що якщо відповідно до КПК України 1960 р. показання осіб із фізичними й психічними вадами оцінювались із позиції допустимості доказів, то розробники КПК України 2012 р. спробували перевести цю ситуацію в площину достовірності доказів»¹².

Ю.І. Лозинська пише, що причиною не включення до ст. 65 КПК вказаних осіб, очевидно, є врахування законодавцем того, що «заборона допитувати як свідка особу, яка через свої психічні чи фізичні вади не здатна правильно сприймати обставини справи і давати про них правильні показання, не може визнаватися імунітетом»¹³. При цьому вона посилається на точку зору В.Г. Даєва, що у такому разі йдеться не про звільнення від процесуального обов'язку, а про неможливість покладення його взагалі¹⁴.

Під час дії КПК Української РСР (1960 р.) окремі науковці також стверджували, що «немає підстав вважати заборону допитувати як свідків осіб, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення і давати показання про них, як один із видів імунітету свідків»¹⁵. Ця правова норма має більше спільного з положенням ч. 3 ст. 68 КПК Української РСР, відповідно до якого не можуть бути доказами дані, повідомлені свідком, джерело яких невідоме. Сам факт того, що законодавець використав для нормативного закріплення розглядуваної норми формулювання, яке зазвичай застосовується при визначенні норм про імунітет, не дає підстав вважати положення п. 3 ч. 1 ст. 69 цього Кодексу імунітетом свідків¹⁶.

Автори повністю поділяють думку В.М. Тертишника про те, що законодавець безпідставно виключив з переліку осіб, що не підлягають допиту як свідки, осіб, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них. «Здоровий глузд, між тим, визначає недоцільність допиту хворих на шизофренію, параною, білу гарячку та інші психічні захворювання, які ставлять під сумнів об'єктивність свідчень відповідних осіб»¹⁷.

До речі, заборона щодо допиту вказаних осіб міститься у п. 1 ч. 1 ст. 66 Кодексу адміністративного судочинства України¹⁸, п. 1 ч. 1 ст. 70 Цивільного процесуального кодексу України¹⁹, п. 1 ч. 1 ст. 67 Господарського процесуального кодексу України²⁰. Визначено, що не можуть бути допитані як свідки недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі й не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання.

Звернення до зарубіжного досвіду держав, так званого «пострадянського простору» дає підстави констатувати, що положення про заборону допиту як свідків осіб, які через свої психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них, містяться у кримінальному процесуальному законодавстві багатьох країн. Зокрема, така заборона передбачена п. 2 ч. 2 ст. 60 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Білорусь²¹, п. 1 ч. 3 ст. 90 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Молдова²², п. 4 ч. 2 ст. 82 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Казахстан²³, п. 4 ч. 4 ст. 60 Кримінально-процесуального кодексу Киргизької Республіки²⁴, п. 3 ст. 115 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Узбекистан²⁵.

У ч. 2 ст. 120 Модельного КПК для держав-учасників Співдружності Незалежних Держав вказано, що не підлягають допиту як свідки особи, які через свої фізичні або психічні недоліки не можуть правильно сприймати та відтворювати обставини, які підлягають встановленню у кримінальній справі²⁶.

Деякі науковці акцентують увагу на тому, що потрібно нормативно врегулювати питання про заборону допиту у кримінальному провадженні як свідків осіб, психічний стан яких не дозволяє їм правильно сприймати події та вірно відтворювати їх у своїх показаннях.

Так, І.Ю. Кайло пропонує внести зміни до ч. 2 ст. 65 КПК, «встановивши заборону допиту свідків, які відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, та давати показання про них»²⁷.

У юридичній літературі містяться пропозиції про необхідність доповнити ч. 2 ст. 65 КПК України п. 11 такого змісту: «Особи, які за медичними даними, що містяться у кримінальному провадженні або надані в судовому засіданні повноважними учасниками кримінального провадження за згодою самого суб'єкта або його опікуна (піклувальника), через свої психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання з приводу них»²⁸.

Також від науковців надходять пропозиції щодо необхідності заборони допиту як свідків осіб, які через фізичні вади не здатні правильно сприймати обставини, що мають значення для кримінального провадження. На нашу думку, слід підтримати пропозицію внести доповнення до ч. 2 ст. 65 КПК України про те, що «не можуть бути допитані як свідки особи, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої психічні або фізичні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них»²⁹.

Як уже зазначалось вище, кримінальне процесуальне законодавство багатьох країн містить положення про заборону допиту як свідків осіб, які через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти доказового значення і давати показання про них. Крім того, у цих Кодексах містяться норми, які зобов'язують слідчого, суд призначати відповідну експертизу для встановлення такої обставини.

Зокрема, у п. 5 ст. 143 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Молдова передбачено, що експертиза призначається та проводиться у обов'язковому порядку для визначення психічного та фізичного стану свідка, якщо виникає сумнів у його здатності правильно сприймати обставини, які мають значення для справи, та давати показання про них³⁰.

Згідно з п. 4 ст. 241 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Казахстан³¹, п. 4 ст. 200 Кримінально-процесуального кодексу Киргизької Республіки³², п. 5 ч. 2 ст. 173 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Узбекистан³³ призначення та проведення експертизи обов'язкове, якщо у справі необхідно встановити психічний або фізичний стан свідка у випадках, коли виникає сумнів у його спроможності правильно сприймати обставини, що мають значення для справи та давати щодо них показання.

На наш погляд, така позиція зарубіжних законодавців є правильною.

Висновки. На підставі викладеного вище автори пропонують доповнити ч. 2 ст. 242 КПК України нормою про обов'язкове призначення та проведення судової експертизи для встановлення психічного стану свідка, якщо під час досудового слідства або судового розгляду справи виникає сумнів щодо спроможності такої особи правильно сприймати обставини, які мають значення для кримінального провадження та давати показання про них.

¹ Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шилю. Харків: Право, 2013. 824с. С. 157.

² Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України : (за станом на 1 серп. 1995 р.) / М.М. Міхеєнко, В.П. Шибіко, А.Я. Дубинський. Київ: Юрінком Інтер, 1995. 639 с. С. 117.

³ Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. / за ред. О.А. Куйбіди, М.І. Хавронюка. Харків: Фактор, 2013. 1072 с. С. 196.

⁴ Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України : (за станом на 1 серп. 1995 р.) / М.М. Міхеєнко, В.П. Шибіко, А.Я. Дубинський. Київ: Юрінком Інтер, 1995. 639 с. С. 118.

⁵ Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР. Київ: Державне вид-во політичної літератури УРСР, 1958. 159 с.

⁶ Российское законодательство X–XX веков. Москва: Юрид. лит., 1991. Т. 8: Судебная реформа. 496 с.

⁷ Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. 5-е вид., переробл. та доп. Київ: Юрисконсульт. КНТ, 2008. 896 с. С. 112–113.

⁸ Панєвін О.С., Хоменко М.Г. Деякі питання, що виникли в практиці призначення судових експертиз. *Вісник Верховного Суду України*. 2000. № 6. С. 29–31.

⁹ Погорєцький М.А., Сліпченко В.І. Складні питання, що виникають при призначенні судово-психіатричної експертизи. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 8. С. 30–35. С. 31

¹⁰ Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. № 8. *Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях* / Упоряд. С.А. Кузьмін, М.С. Кучеренко. Київ: ПАЛІВОДА А.В., 2017. С. 467–474.

¹¹ Крикунов О.В., Шумик М.О. Допит як свідків осіб, що мають фізичні чи психічні вади: прогалини у чинному КПК. Теорія і практика сучасного кримінального права, кримінології, кримінального процесу та криміналістики: зб. наук. тез за матеріалами міжкафедрального круглого столу. Луцьк: СПД «Волиньполіграф», 2012. С. 70–76. С. 74.

¹² Кайло І.Ю. Належне процесуальне джерело як один із критеріїв допустимості доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 246–249. С. 248.

¹³ Лозинська Ю.І. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2018. 259 с. С. 110.

¹⁴ Даев В.Г. Имунитеты в уголовно-процессуальной деятельности. *Правоведение*. 1992. № 3. С. 48–52. С. 51.

¹⁵ Волкотруб С.Г. Имунитет і проблеми його захисту в кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2003. 19 с. С. 13.

¹⁶ Волкотруб С.Г. Інститут імунітету свідків у кримінально-процесуальному законодавстві. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 1. С. 136–141. С. 138.

¹⁷ Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. Київ: Алерта, 2014. 440 с. С. 247.

¹⁸ Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

- ¹⁹ Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
- ²⁰ Господарський процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ²¹ Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Беларусь. Минск: Акад. МВД, 2011. 332 с.
- ²² Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Молдова. Кишинев: Lavilat – Info, 2011. 210 с.
- ²³ Когамов М.Ч. Коментарій к Уголовно-процесуальному кодексу Республіки Казахстан. Общая и Особенная части. Алматы : Жеті жарғы, 2008. 896 с.
- ²⁴ Научно-практический комментарий к Уголовно-процесуальному кодексу Кыргызской Республики. Бишкек : Юринфо, 2008. 704 с.
- ²⁵ Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Узбекистан. Ташкент: Адолат, 2010. 672 с.
- ²⁶ Модельный Уголовно-процесуальний кодекс для государств-участников СНГ. Рекомендательный законодательный акт. Принят на седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств участников Содружества Независимых Государств 17 февраля 1996 года. *Приложение к «Информационному бюллетеню»*. 1996. № 10. 373 с.
- ²⁷ Кайло І.Ю. Належне процесуальне джерело як один із критеріїв допустимості доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 246–249. С. 249.
- ²⁸ Кузьменко В. Окремі питання, що виникають при призначенні психіатричної експертизи у кримінальному процесі. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 2. С. 25–29. С. 28.
- ²⁹ Крикунов О.В., Шумик М.О. Вказана праця. С. 75.
- ³⁰ Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Молдова. Кишинев: Lavilat – Info, 2011. 210 с.
- ³¹ Когамов М.Ч. Коментарій к Уголовно-процесуальному кодексу Республіки Казахстан. Общая и Особенная части. Алматы : Жеті жарғы, 2008. 896 с.
- ³² Научно-практический комментарий к Уголовно-процесуальному кодексу Кыргызской Республики. Бишкек: Юринфо, 2008. 704 с.
- ³³ Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Узбекистан. Ташкент: Адолат, 2010. 672 с.

Резюме

Скулиш Є.Д., Кузьмін С.А., Горай О.С. До питання необхідності встановлення спеціальних умов допиту в кримінальному провадженні в якості свідка особи, яка має психічні вади.

У праці в контексті наукового аналізу положень сучасного національного кримінального процесуального законодавства, історичного та зарубіжного досвіду проведено дослідження дискусійних питань щодо спеціальних умов допиту як свідка в кримінальному провадженні особи, яка має психічні вади. За результатом дослідження вироблено пропозицію про внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства. Зокрема, запропоновано доповнити КПК України нормою про обов'язкове призначення та проведення експертизи для встановлення психічного стану свідка за наявності сумнівів щодо спроможності такої особи правильно сприймати обставини, які мають значення для кримінального провадження та давати показання про них.

Ключові слова: свідочий імунітет, джерело доказів, судово-психіатрична експертиза, допит свідка, психічні вади.

Резюме

Скулиш Є.Д., Кузьмин С.А., Горай О.С. К вопросу необходимости установления специальных условий допроса в криминальном проведении в качестве свидетеля лица, имеющего психические недостатки.

В работе в контексте научного анализа положений современного национального криминального процессуального законодательства, исторического и зарубежного опыта проведено исследование дискуссионных вопросов относительно специальных условий допроса как свидетеля в криминальном проведении лица, которое имеет психические недостатки. За результатом исследования внесено предложение о внесении изменений в действующее криминальное процессуальное законодательство. В частности, предложено дополнить КПК Украины нормой об обязательном назначении и проведении экспертизы для установления психического состояния свидетеля при наличии сомнений относительно способности такого лица правильно воспринимать обстоятельства, которые имеют значение для криминального проведения и давать показания о них.

Ключевые слова: свидетельский иммунитет, источник доказательств, судебно-психиатрическая экспертиза, допрос свидетеля, психические недостатки.

Summary

Yevhenii Skulysh, Sergiy Kuzmin, Oleh Horai. On the issue of the necessary establishment of special conditions for interrogating a person with mental disabilities as a witness in criminal proceedings.

The article presents the study of debatable issues of legal regulation of conditions for interrogating a person with mental disabilities as a witness in criminal proceedings, as well as the substantiation of the basic principles for the relevant draft norm.

This problem is caused by the fact that national criminal procedural legislation of Ukraine does not contain a specific mechanism that would be the basis for assessing the results of interrogating a person with mental disabilities as a witness.

In particular, the Criminal Procedural Code of Ukraine enumerates persons who cannot be interrogated as witnesses. The relevant grounds allow an investigator, prosecutor, investigating judge, or court to decide not to interrogate a person who is aware or may be aware of the circumstances to be proved in criminal proceedings. At the same time, the forensic expert findings on this person's ability to perceive the facts cannot be taken into account in order to assess the reliability of the testimony of a witness with mental disabilities, and such an expert examination in criminal proceedings cannot be prescribed.

As a result, preconditions are formed for investigative and judicial errors, violation of rights and freedoms of citizens and legitimate interests of individuals and legal entities, which is obviously unacceptable for the modern legal, social, and democratic state Ukraine seeks to become.

The controversial issues on special conditions of interrogating a person with mental disabilities as a witness in criminal proceedings have been studied in the context of scholarly analysis of the provisions of modern national criminal procedural legislation, historical experience, and relevant norms of foreign criminal procedure.

As a result of the research, a proposal to amend the criminal procedural legislation in force is developed and substantiated. In particular, it is proposed to supplement the criminal procedural legislation of Ukraine with a norm on mandatory prescription of an expert examination to establish the mental condition of a witness in case of doubt about the ability of this person to correctly perceive the circumstances, relevant to criminal proceedings, and testify about them.

Key words: witness immunity, source of evidence, forensic psychiatric expert examination, interrogation of a witness, mental disabilities.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.69

УДК 343.13

А.П. БЕГМА, Г.В. МУЛЯР, О.С. ХОВПУН

Андрій Петрович Бегма, кандидат юридичних наук, доцент Академії праці, соціальних відносин і туризму, адвокат*

ORCID: 0000-0003-3009-2850

Галина Володимирівна Муляр, кандидат історичних наук, доцент Академії праці, соціальних відносин і туризму**

ORCID: 0000-0003-2636-0509

Олексій Сергійович Ховпун, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри Академії праці, соціальних відносин і туризму, доцент***

ORCID: 0000-0002-5753-966X

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ ЯК НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Внесення змін до кримінального та кримінально-процесуального законодавства в частині розмежування адміністративних правопорушень, кримінальних проступків та злочинів турбує наукову спільноту вже не один рік. Питання досліджувалось, але чіткого законодавчого регулювання не відбувалось, лише подавались законопроекти для внесення таких змін. Ситуація змінилась у зв'язку з прийняттям 1 липня 2020 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК) та Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), які пов'язані в тому числі з притягненням до відповідальності за кримінальні проступки. Зміни торкнулись класифікації кримінальних правопорушень, поділяючи їх на кримінальні проступки та злочини. Крім цього, з'являється новий суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності як дізнавач; висвітлюються нові види доказів, які забезпечують доказування кримінальних проступків¹.

Науковою основою даної статті стали праці таких українських науковців, як В.І. Борисов, Л.М. Демидова, І.В. Ковтун, А.С. Політова, О.В. Сачко, Ю.А. Турлова, В.І. Тютюгін, Г.В. Федотова, а також інших дослідників, які зробили значний внесок у розробку правових аспектів, пов'язаних із впровадженням інституту «кримінальних проступків», у тому числі їх розслідування. Внесок вказаних науковців у дослідження питання є вагомим, але у зв'язку з прийняттям 1 липня 2020 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та деякою мірою врегулювання питання «кримінальних проступків», тематика набула актуальності.

Кількість наукових праць з кожним днем зростає, а вказане питання привертає увагу наукового товариства до його вирішення. При цьому низка питань потребує дослідження та більш детального вивчення, особливо під час розслідування кримінальних проступків; збирання та оцінки доказів; розмежування кримінальних проступків та злочинів. Проблеми, які пов'язані з цим питанням, не можна назвати вирішеними, особливо розглядаючи різницю між кримінальним проступком і злочином; досліджуючи питання розслідування таких діянь (фактично створення механізму розслідування).

Метою статті є дослідження змін до кримінального та кримінально-процесуального законодавства щодо кримінальних проступків. Розглянути поняття «кримінальний проступок», «злочин», «кримінальне правопорушення». Встановити суб'єктів, які займаються розслідуванням кримінальних проступків та дослідити процедуру збору доказів, чим саме вона відрізняється від розслідування злочинів. Окрема увага приділяється питанню доказів, які використовуються при розслідуванні кримінальних проступків та доказів – при розслідуванні злочинів.

© А.П. Бегма, Г.В. Муляр, О.С. Ховпун, 2020

* *Andrii Begma, Ph.D. in Law, Associate Professor of the Academy of Labour, Social Relations and Tourism*

** *Galyna Muliar, Ph.D. in History, Associate Professor of the Academy of Labour, Social Relations and Tourism*

*** *Oleksii Khovpun, Ph.D. in Law, head of the Department of the Academy of Labour, Social Relations and Tourism*